

УДК 343.213.3

*Грищук Г. М.,
аспірант кафедри кримінального права і
процесу Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки*

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНСТИТУТУ ВИДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПРАВАЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ

У роботі здійснено аналіз особливостей реалізації інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення в правозастосовній практиці у міжнародному та національному законодавстві. Визначено перспективи розвитку законодавства у цій сфері.

***Ключові слова:** екстрадиція, правове забезпечення, правозастосовна практика, видача особи, міжнародні договори, реалізація, кримінальне правопорушення.*

В работе проведен анализ особенностей реализации института выдачи лиц, совершивших уголовное преступление в правоприменительной практике в международном и национальном законодательстве. Определены перспективы развития законодательства в этой сфере.

***Ключевые слова:** экстрадиция, правовое обеспечение, правоприменительная практика, выдача лица, международные договоры, реализация, уголовное преступление.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день повсякчас має місце активна політична та державно-правова інтеграція світового співтовариства, активізація взаємодії міжнародного та внутрішнього права, об'єднання зусиль держав в боротьбі з найбільш небезпечними злочинними проявами та загрозами. Завдяки цьому склалася певна світова і вітчизняна практика надання правової допомоги у кримінальних правопорушеннях і видачі обвинувачених та засуджених, сформувався самостійний правовий інститут видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції). Проблема галузевої належності видачі зло-

чинців в теорії права відноситься до числа дискусійних, а тому важливим є аналіз проблем взаємодії судових та правоохоронних органів при здійсненні екстрадиції.

Україна має широку договірну базу, завдяки якій компетентні органи нашої держави мають можливість на підставі чинних міжнародних угод ефективно співпрацювати з компетентними органами іноземних держав. Одним із основоположних джерел правових норм у правовідносинах між державами є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Проте необхідно зазначити ще про один нормативно-правовий акт для визначення механізму розвитку прав лю-

дини – Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифіковану Законом України від 17 липня 1997 року, яка відіграла суттєву роль у формуванні сучасного європейського суспільства.

Правовою підставою для екстрадиції можуть бути багатосторонні конвенції та двосторонні договори, які мають більш широкий предмет регулювання і окремі положення яких регламентують питання видачі осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення поняття «екстрадиція» та правової природи цього інституту досліджувалися такими сучасними правознавцями як О. І. Бойцов, В. І. Бояров, Р. М. Валеев, Ю. Г. Васильєв, О. І. Виноградова, С. М. Вихрист, В. М. Волженкіна, Л. Н. Галенська, В. К. Звірбуль, І. І. Лукашук, Н. А. Сафаров, М. П. Свистуленко, А. К. Строганова, Т. В. Решетнева, О. І. Чучаєв.

Постановка завдання. Метою даної наукової публікації є аналіз особливостей реалізації інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення в правозастосовній практиці у міжнародному та національному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Прагнення кожної з держав до протидії злочинам є підґрунтям укладення відповідних міжнародних угод, у яких особлива увага приділяється екстрадиції як одному з інструментів забезпечення невідворотності відповідальності та покарання [1].

Правову основу міжнародного співробітництва становлять:

І. Різноманітні міжнародні договори, серед яких варто виділити: 1) багатосторонні міжнародні договори, серед яких виділяють: а) уні-

версальні міжнародні конвенції про боротьбу з окремими видами загально кримінальних і міжнародних злочинів; б) регіональні міжнародні конвенції, в яких поряд із нормами загального характеру переважно більшість становлять норми процесуальні; 2) двосторонні міжнародні договори, які поділяють на: а) договори колишнього СРСР, що набрали чинності для України в порядку правонаступництва; б) договори, укладені та ратифіковані Україною;

II. Міждержавні багатосторонні договори, ратифіковані Україною, що містять елементи правової допомоги. Серед них, наприклад, наведені нижче;

III. Двосторонні договори про правову допомогу у кримінальних провадженнях із країнами як ближнього, так і далекого зарубіжжя;

IV. Практика Європейського суду з прав людини.

V. Низка рішень Європейського суду з прав людини, які стосуються протиправної практики України в сфері видачі правопорушників.

Основою двосторонніх міжвідомчих договорів (угод), укладених органами прокуратури і міністерствами внутрішніх справ (поліцейськими відомствами) різних держав знаходяться принципи, зафіксовані в Європейській конвенції про видачу правопорушників 1957 р. та Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р.

Під безпосереднім впливом норм міжнародного права і практики в цій галузі держави світу або приймають внутрішньодержавні закони про видачу злочинців, або вводять у норми КК відповідні положення. Так, Україна ввела в національне кримінальне законодавство ряд норм, які

регулюють інститут видачі осіб, які вчинили злочин. Нормативно інститут екстрадиції правовій системі України донедавна був невідомим і ввійшов у національне законодавство через імплементацію норм міжнародних договорів.

Чинні в Україні міжнародні договори, які містять екстрадиційні норми, умовно можна поділити на декілька груп: а) договори про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах, які, в тому числі, містять і екстрадиційні норми; б) договори про екстрадицію (видачу осіб, які вчиняють злочини). Частина екстрадиційних норм у правовій системі України припадає на норми таких багатосторонніх договорів, як конвенції про боротьбу з окремими видами міжнародних злочинів та злочинів міжнародного характеру. Їх особливістю є те, що вони, передбачаючи імперативні норми щодо видачі осіб, які вчинили міжнародні злочини та (або) злочини міжнародного характеру, не передбачають самих умов здійснення такої видачі.

З аналізу чинних міжнародних договорів України випливає, що традиційні для міжнародної договірної практики екстрадиційні норми кримінально-правового характеру (неприпустимість видачі власних громадян, невидача осіб за порушення кримінально-правової заборони, яке є політичним злочином, відмова у видачі особи, яка вже притягувалася до кримінальної відповідальності за діяння, у зв'язку з яким запитується видача, невидача особи у випадку, коли у запитуючій державі до неї може бути застосована смертна кара, що не передбачається законодавством запитуваної держави) знайшли

своє втілення і в міжнародних договорах, що їх уклала Україна, співпрацюючи із державами у сфері надання правової допомоги у кримінальних провадженнях у формі екстрадиції.

Видача осіб відноситься до тих інститутів міжнародного права, що знаходяться на стику міжнародного і внутрішньодержавного права та містить у собі як міжнародно-правові норми, так і норми національного кримінального і кримінального процесуального права [2].

Загальними рисами міжнародно-правового регулювання видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення є наступні: а) процедура видачі встановлюється міжнародними договорами, хоча уніфікованих правил видачі світова практика не має, а порядок екстрадиції може визначатися домовленістю сторін, якщо країни, що домовляються, не мають відповідного договору; б) обов'язкова видача відбувається лише за наявності договору.

Загальними вимогами до процедури видачі осіб, які вчинили злочин, є наступні: а) питання про видачу може підніматися лише щодо загально-кримінальних злочинів, що визнаються обома сторонами; б) держава, яка просить про видачу, у відповідності зі своїм національним кримінальним законодавством уповноважена здійснювати кримінальну юрисдикцію щодо особи, видача якої вимагається; в) скоєний злочин повинен каратися покаранням у виді позбавлення волі кримінальним законодавством обох країн; г) вчинений злочин повинен передбачати покарання у виді позбавлення волі на термін не менше одного року, коли видача здійснюється для притягнення до кримінальної відповідаль-

ності та не менше шести місяців позбавлення волі, коли видача необхідна для виконання рішення суду, що набуло законної сили.

Для поглиблення взаємовідносин для розвитку міжнародного співробітництва необхідно розробити ряд міжнародних договорів (про співробітництво щодо розшуку та видачі злочинців; щодо створення спільних слідчо-оперативних груп; щодо надання техніко-криміналістичної допомоги); визначити рекомендації щодо співробітництва органів внутрішніх справ (поліцейських) і судових органів; оновити методи налагоджування регулярного обміну інформацією, створити бази даних для накопичення, зберігання та оновлення інформації.

Спільними зусиллями міжнародної спільноти розроблено універсальні міжнародні договори, спрямовані на забезпечення державам-учасницям можливості надавати одна одній правову допомогу в кримінальних справах, порушувати питання про видачу правопорушників чи про перейняття кримінального переслідування у разі неможливості їх видачі, визнавати й приймати до виконання вирок суду стосовно особи, яка перебуває на території запитуваної держави, передавати засуджену особу для відбування покарання в державу її громадянства тощо [3, с. 129].

За наявності правових умов та спільної міждержавної угоди про перехід юрисдикції тієї чи іншої держави на особу, яка передається за фактом вчинення нею злочину та перебування її поза юрисдикцією запитуючої держави, відбуваються правовідносини екстрадиційного характеру між двома або кількома

державами, які виступають суб'єктами цих правовідносин, і полягають у передачі особи для притягнення до кримінальної відповідальності та її покарання.

На правове забезпечення міжнародного співробітництва держав у сфері протидії злочинності розраховані положення, що сформульовані законодавцем у ст. 10 КК, яка регулює питання видачі осіб, що підозрюються та обвинувачуються у вчиненні злочину, та передачі для відбування покарання осіб, засуджених за вчинення злочину.

При визначенні кримінально-правової основи екстрадиції, в першу чергу, увагу необхідно звернути на внутрішнє законодавство України. На сьогодні положення ст. 25 Конституції України, ст. 10 КК та норми Розділу IX КПК «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» залишаються національними нормами (за винятком підзаконних нормативних актів), які регулюють питання екстрадиції. На жаль, окремого закону про екстрадицію в Україні не існує.

Регламентація екстрадиції досить довгий час у нашій державі здійснювалася лише за допомогою норм міжнародних договорів і тільки з прийняттям КК України у 2001 р. на рівні закону про кримінальну відповідальність було регламентовано екстрадицію (ст. 10 КК). Поява в КК так званих екстрадиційних норм зумовила цілу низку проблем, які становлять підвищений інтерес не тільки для правової теорії, а й мають неабияке практичне значення.

Доцільно зазначити, що така конкретизація є неповною, оскільки згідно із ч. 1 ст. 10 КК не допускається видача громадян України лише

для покладення на них кримінальної відповідальності за злочини, вчинені ними за межами України. При цьому, на нормативному рівні залежно від мети надання правової допомоги у формі видачі розрізняють такі її види прояви: 1) видачу для покладення на особу кримінальної відповідальності; 2) видачу для приведення до виконання винесеного судом запитуючої держави і такого, що набрав законної сили, обвинувального вироку. Видача для приведення вироку, що набрав законної сили, до виконання самостійної правової регламентації не одержала. Тому необхідно доповнити ч. 1 ст. 10 КК України після слів «...для притягнення до кримінальної відповідальності та відання до суду» словосполученням «чи приведення до виконання винесеного судом цієї держави обвинувального вироку».

Передача засуджених осіб є окремим правовим інститутом, нормами якого регулюються відносини, пов'язані із наданням засудженій особі можливості відбутися у державі, громадянином якої вона є, призначене їй покарання.

Принагідно треба вказати на неповноту вирішення на рівні КК питання щодо кола суб'єктів, які можуть бути передані іншій державі для відбування покарання. Так, закріплена у ч. 2 ст. 10 КК норма регламентує передачу іноземців, «які вчинили злочини поза межами України перебувають на території України».

Звернутися за міжнародно-правовою допомогою у формі екстрадиції вправі та держава, під кримінальну юрисдикцію якої підпадає порушення кримінально-правової заборони. Поширити ж свою кримі-

нальну юрисдикцію на особу, яка допустила таке порушення, держава може в силу кількох принципів чинності кримінального закону у просторі, одним з яких є так званий реальний принцип (що виступає, навідріз від просторових принципів чинності КК, новелою КК України 2001 р.).

Разом з тим, у вітчизняному законодавстві існує невідповідність підзаконних нормативно-правових актів нормам КК в частині того, що норми КК не розділяють видачу і передачу осіб, а також окремо не виділяють інститут видачі осіб для виконання винесеного вироку суду. Спостерігається ситуація неузгодженості підзаконних нормативно-правових актів між собою, вони містять положення, які суперечать чи дублюють одна одну. Низка питань, пов'язаних з екстрадицією, ні Конституцією, ні КК, ні зазначеними положеннями та інструкціями не регулюються (наприклад, питання транзитного перевезення особи, що видається). Крім того, жодна з норм не містить процесуальних гарантій прав особи, щодо якої запитується екстрадиція.

Положення чинного законодавства України про кримінальну відповідальність щодо законодавчих механізмів для міжнародного співробітництва у сфері протидії злочинності потребують певного удосконалення, як в плані реформування нині чинних положень КК, так і в аспекті доповнення КК новими положеннями. Зокрема, чинне кримінальне законодавство України регулює тільки питання, пов'язані з видачею чи передачею особи, яка вчинила злочин, з України до іноземної держави. Разом з тим, практика піднімає питання

видачі таких осіб з іноземних держав до України. У зв'язку з цим уявляється за доцільне розроблення і прийняття доповнень до КК, які б урегулювали питання, пов'язані з притягненням до кримінальної відповідальності особи, яка була видана з іноземної держави до України.

Разом з тим, необхідно приєднатися до наукової позиції дослідників, які вказують на поєднання норм міжнародного, кримінального та кримінально-процесуального характеру в регулюванні екстрадиційних правовідносин. Тому, дослідження нормативно-правового регулювання суспільних відносин у сфері екстрадиції можна вважати комплексним міжгалузевим інститутом.

Одним з важливих видів міжнародного співробітництва у сфері забезпечення невідворотності кримінального переслідування і покарання є екстрадиція осіб, які вчинили злочини, для притягнення їх до кримінальної відповідальності та віддання до суду в державу, громадянами якої вони виступають.

Висновки. Підводячи підсумок, потрібно констатувати, що на сьогодні вимагає законодавчого закрі-

плення визнана світовим товариством тенденція відмови у видачі, якщо вона запитується з метою покладення на особу кримінальної відповідальності надзвичайним судом або в порядку спрощеного судочинства чи з метою виконання вироку, винесеного таким судом або в порядку спрощеного судочинства, коли є достатні підстави вважати, що в ході такого судочинства даній особі не буде чи не було забезпечено мінімальні гарантії захисту прав людини.

З огляду на викладені теоретичні положення та практично значущі результати вироблено низку конкретних законодавчих пропозицій щодо змін і доповнень до ст. 10 КК, а саме пропонується внести зміни до ст. 10 КК «Вирішення питання про кримінальну відповідальність осіб, які підлягають кримінальній відповідальності за законодавством іноземної держави і перебувають на території України, та виконання вироків, винесених іноземними судами чи міжнародними судовими установами».

Список використаних джерел

1. Макаров М. А. Кримінально-процесуальне забезпечення екстрадиції : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / М. А. Макаров; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2012. – 194 с.
2. Філяніна Л. А. Інститут видачі злочинців в угодах держав СНД: проблеми та перспективи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Л. А. Філяніна. – К., 2011. – 22 с.
3. Лешукова І. В. Кримінально-процесуальні проблеми взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами країн СНД у боротьбі зі злочинними співтовариствами / І. В. Лешукова // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 10. – С. 129–133.

G. Gryschuk,

*post-graduate of the Criminal Law and
Process Chair of the Lesia Ukrainka
Eastern-European National Universi*

PRACTICAL REALIZATION OF THE INSTITUTE OF PERSONS, WHO COMMITTED CRIMINAL OFFENCES

The paper analyzes the peculiarities of implementing the institute for the extradition of persons who committed a criminal offense in law enforcement practice in international and national legislation.

Types of international cooperation in the field of ensuring the inevitability of criminal prosecution and punishment have been characterized, namely, the extradition of persons who have committed crimes for bringing them to criminal responsibility and transfer to court in the state of which they are citizens.

It is clarified that at present the legislative recognition of the world society is recognized as a tendency to refuse issuance, if it is requested for the purpose of imposing on a person a criminal liability by an extraordinary court or in the form of a simplified procedure or for the purpose of executing a sentence rendered by such a court or in the form of a simplified procedure, when there are sufficient grounds for believing that in the course of such proceedings, the given person will not receive or have not provided the minimum guarantees of the protection of human rights.

It is determined that it requires specific legislative changes and additions to Art. 10 of the Criminal Code of Ukraine, namely, it is proposed to make changes to Art. 10 of the Criminal Code of Ukraine "Resolution of the issue of criminal liability of persons who are subject to criminal responsibility under the laws of a foreign state and staying on the territory of Ukraine, and execution of sentences passed by foreign courts or international judicial institutions".

Key words: *extradition, legal support, law enforcement, extradition, international treaties, the implementation of, a criminal offence.*

Надійшла до редакції 12.10.2017